

AXOLOTUL¹

A fost o vreme când mă gândeam mult la axoloti. Mergeam să-i văd în acvariul din Jardin des Plantes și ore întregi stăteam și mă uitam la ei, observându-le imobilitatea, mișcărilor confuze. Iar acum sunt un axolot.

Am ajuns la ei din întâmplare, într-o dimineță de primăvară, când, după o iarnă grea, Parisul își înfoia coada de păun. Am coborât pe bulevardul Port-Royal, am luat-o pe bulevardele St. Marcel și l'Hôpital, am văzut primele nuanțe de verde în atâta cenușiu și mi-am amintit de lei. Leii și panterele îmi erau prieteni, dar nu intrasem niciodată în clădirea umedă și întunecată a acvariilor. Mi-am lăsat bicicleta sprijinită de gard și m-am dus să văd lalelele. Leii erau urâți și triști, iar pantera mea dormea. M-am hotărât să merg la acvarii și, după

¹ „Axolotul“ face parte din volumul *Sfârșitul jocului*, publicat pentru prima oară în Mexic în 1956.

ce-am privit fără mare interes niște pești oarecare, am dat pe neașteptate peste axoloți. Am stat un ceas și m-am uitat la ei, iar la plecare nu mai eram bun de nimic.

Am consultat un dicționar de la biblioteca Sainte-Geneviève și am aflat că axoloții sunt formele larvare, înzestrate cu branhii, ale unei specii de batracieni din genul *amblistoma*. Știam că sunt originari din Mexic, după cum arătau, după chipurile lor mici și trandafirii de azteci și după plăcuța din partea de sus a acvariului. Am citit că în Africa s-au găsit exemplare care puteau să trăiască și pe pământ în timpul perioadelor de secetă, iar când vine anotimpul ploilor își duc viața mai departe în apă. Am găsit și numele lor în spaniolă, *ajolote*, cu mențiunea că sunt comestibili și că uleiul extras din ei se folosea (se spune că nu s-ar mai folosi) la fel ca untura de pește.

N-am vrut să consult lucrări de specialitate, dar în ziua următoare m-am dus din nou în Jardin des Plantes. Am început să merg acolo în fiecare dimineață, uneori și dimineața și seara. Paznicul acvariilor zâmbea nedumerit când îi prezentam biletul. Mă rezemam de bara de fier din jurul acvariilor și începeam să-i privesc. Nu era nimic

ciudat în asta, pentru că încă din prima clipă am înțeles că ceva mă lega de ei, ceva pierdut pentru totdeauna și îndepărtat, care totuși încă ne mai unea. Fusesse de ajuns să mă opresc în acea dimineață în fața geamului unde se vedeau niște bule de apă. Axoloții se îngrămădeau pe mica și strâmta (doar eu știu cât de strâmtă și mică) porțiune de pământ și de mușchi din acvariu. Erau nouă exemplare, și cei mai mulți își sprijineau capul de geam, privind cu ochii lor de aur pe cei care se apropiau de ei. Tulburat, oarecum rușinat, mi s-a părut aproape o necuviință să-mi apropii capul de aceste chipuri tăcute și nemișcate, îngrămădite acolo în fundul acvariului. Am izolat unul în minte, așezat mai la dreapta și oarecum retras de ceilalți, ca să-l studiez mai bine. Am văzut un corp mic, trandafiriu și aproape transparent (gândul mi s-a dus la statuetele chinezești din sticlă lăptoasă), care semăna cu o micuță șopârlă de vreo cincisprezece centimetri, și avea la capăt o coadă de pește de o gingășie nemaipomenită, partea cea mai sensibilă a corpului nostru. Pe spinare avea o aripioară transparentă care se unea cu coada, dar ceea ce m-a fascinat au fost etichetele, subțiri și fine, terminate la capăt cu niște degete minuscule și

unghii ca cele de om – n-aveau aceeași formă, dar nu puteai să nu știi că sunt de om. Și tot atunci le-am descoperit ochii, fața. Un chip inexpressiv, fără altă trăsătură decât ochii, două găuri ca niște gămălii de ac, în întregime din aur transparent, lipsiți de orice viață, dar care priveau și se lăsau pătrunși de privirea mea care străpungea parcă punctul auriu și se pierdea într-un diafan mister interior. Un mic halo negru încercuia ochiul și-l înscrisa în carnea trandafirie, în piatra trandafirie a capului, triunghiular la prima vedere, dar cu laturi curbe și neregulate, astfel că ajungea să semene perfect cu o statueta roasă de timp. Gura nu se observa din cauza planului triunghiular al capului, doar din profil i se ghicea forma destul de mare; văzut din față, axolotul avea parcă o fină crăpătură, ca o creștătură în alabastru. De ambele părți ale capului, acolo unde ar fi trebuit să fie urechile, îi creșteau trei crenguțe roșii ca de coral, o excrescență vegetală – probabil branhiile. Era singurul semn de viață; la fiecare zece-cincisprezece secunde crenguțele se ridicau țepene și apoi se plecau din nou. Uneori o labă se mișca ușor și vedeam degetele minuscule așezându-se cu gingașie pe mușchi. Adevărul e că nu ne place să ne

mișcăm prea mult fiindcă acvariul e atât de mic și cum ne mișcăm puțin ne și izbim cu coada sau cu capul de un altul dintre noi; de aici dificultăți, certuri, oboseală. Dacă stăm liniștiți, timpul se simte mai puțin.

Tocmai nemișcarea lor m-a făcut să mă aplec spre ei fascinat, atunci, prima oară când i-am văzut. Mi se părea că încep să înțeleg în mod nedeslușit voința lor secretă – desființarea spațiului și a timpului printr-o nemișcare indiferentă. Pe urmă i-am înțeles mai bine, contractarea branhiilor, labele fine care pipăie pietrele, zvâcnirile neprevăzute de înot (unii înoată printr-o simplă unduire a corpului) mi-au dovedit că puteau să și iasă din această toropeală minerală în care petreceau ceasuri întregi. Mă obsedau mai ales ochii lor. Alături de ei, în celelalte acvarii, pești de tot felul îmi arătau stupiditatea frumoșilor lor ochi, asemănători cu ai noștri. Ochii axoloților îmi vorbeau despre prezența unei vieți deosebite, a unui alt fel de a privi. Lipindu-mi fața de geam (uneori paznicul tușea neliniștit) încercam să văd mai bine minusculele puncte aurii, intrarea aceea în lumea nemărginit de domoală și de îndepărtată a făpturilor trandafirii. Zadarnic loveam cu degetul

în geam, în dreptul chipurilor lor; niciodată nu se observa nici cea mai mică reacție. Ochii de aur ardeau mai departe cu lumina lor blândă, înfricoșătoare; mă priveau mai departe dintr-un străfund de nepătruns care mă ametea.

Și totuși îmi erau aproape. Mi-am dat seama de asta de pe atunci, când nu eram încă un axolot. Am știut-o din ziua când m-am apropiat de ei pentru prima oară. Trăsăturile antropomorfe ale unei maimuțe, spre deosebire de ce cred cei mai mulți, pun în evidență diferența dintre ele și noi. Completa lipsă de asemănare între axoloți și ființa umană mi-a dovedit că identificarea mea era justă, că nu mă bizuiam pe analogii facile. Numai mânuțele... Bine, dar și o șopârlă are astfel de mâini și nu seamănă deloc cu noi. Cred că mai degrabă capul axoloților, forma aceea triunghiulară, trandafirică, cu ochișori de aur. Capul privea și știa. El cerea ceva. Nu erau *animale*.

Era ușor, aproape inevitabil, să cad în mitologie. În primul rând am descoperit la axoloți o metamorfoză care nu reușea să anuleze cu totul o misterioasă umanitate. Mi i-am închipuit conștiinți, sclavi ai corpului lor, veșnic condamnați la o tăcere abisală, la o meditare disperată. Privirea lor oarbă,

minusculul disc de aur inexpresiv și totuși înfloritor de lucid, mă străpungea ca o chemare: „Salvează-ne, salvează-ne“. Mă pomeneam îngânând cuvinte de consolare, dându-le speranțe copilărești. Ei mă priveau mai departe, nemișcați; pe neașteptate crenguțele trandafirii ale branhiilor se ridicau. În clipa aceea simțeam un fel de durere surdă; poate că mă vedeau, receptau efortul meu de a pătrunde în viețile lor de nepătruns. Nu erau ființe omenești, dar la nici un animal nu găsisem o legătură atât de profundă cu mine. Axoloții erau ca niște martori și uneori ca niște judecători înspăimântători. Față de ei mă simțeam josnic; era o puritate atât de înfricoșătoare în ochii aceia transparenți. Erau niște larve, dar larvă înseamnă mască și fantomă totodată. Dincolo de chipurile astea aztece, inexpresive și totuși de o cruzime implacabilă, oare ce imagine aștepta să-i vină ceasul?

Mi-era frică de ei. Cred că dacă nu i-aș fi știut aproape pe ceilalți vizitatori și pe paznic, n-aș fi îndrăznit să stau față în față cu ei. „Îi mănânci din ochi“, îmi spunea râzând paznicul, care-și închipuia probabil că sunt cam într-o ureche. Nu-și dădea seama că ei mă devorau pe mine, încet, din ochi, într-un canibalism de aur. Când mă aflam

departe de acvariu, nu făceam altceva decât să mă gândesc la ei, de parcă mă influențau de la distanță. Ajunsesem să vin în fiecare zi, iar noaptea mi-i închipuiau imobili în întuneric, împingând ușor o lăbuță care pe neașteptate se izbea de lăbuța altuia. Poate că ochii lor vedeau în plină noapte și ziua continua pentru ei la nesfârșit. Ochii axoloților nu au pleoape.

Acum îmi dau seama că n-a fost nimic ciudat, că așa trebuia să se întâmple. În fiecare dimineață când mă aplecam deasupra acvariului ne recunoșteam tot mai bine. Sufereau, fiecare fibră a trupului meu resimțea această suferință înăbușită, această nemișcare chinuitoare acolo, pe fundul apei. Pândeau ceva, un îndepărtat imperiu distrus, o epocă de libertate, când lumea fusese a axoloților. Era cu neputință ca o expresie atât de îngrozitoare, care reușea să învingă inexpresivitatea silită a figurilor lor de piatră, să nu poarte mesajul durerii, dovada acestei condamnări veșnice, a acestui infern lichid în care sufereau. Zadarnic încercam să mă conving că doar sensibilitatea mea proiecta asupra axoloților o conștiință pe care ei n-o aveau. Ei și cu mine știam. De aceea nu a fost nimic ciudat în cele ce s-au petrecut. Fața îmi era lipită de

geamul acvariului, ochii încercau să pătrundă încă o dată taina acelor ochi de aur fără iris și fără pupilă. Priveam chipul unui axolot nemișcat de lângă geam, atât de aproape de mine. Fără nici o tranziție, fără surpriză, mi-am văzut chipul lipit de geam, în locul axolotului, l-am văzut în afara acvariului, l-am văzut de cealaltă parte a geamului. Apoi chipul meu s-a îndepărtat și am înțeles.

Un singur lucru era ciudat; gândeam ca mai înainte, știam. Mi-am dat seama de asta, și în primul moment am simțit parcă groaza celui care se trezește îngropat de viu. Afară, chipul meu se apropia din nou de geam, îmi vedeam gura cu buzele strânse de efortul de a-i înțelege pe axoloti. Eram un axolot și mi-am dat seama, într-o clipă, că nici o comunicare nu era posibilă. El era în afara acvariului, gândirea lui era o gândire din afara acvariului. Îl cunoșteam, eram el-însuși, dar eram un axolot și mă găseam în lumea mea. Groaza venea – mi-am dat seama pe loc – din faptul că mă credeam prizonier într-un corp de axolot, transmigrat în el cu gândirea mea de om, îngropat de viu într-un axolot, condamnat să mă mișc între fâpturi insensibile. Dar groaza a încetat când m-am pomenit cu o lăbuță care-mi atingea

ușor fața, când mișcându-mă încet am văzut într-o parte, alături de mine, un axolot care mă privea, și am știut că și el știe, fără să poată comunica, însă tot atât de limpede. Sau eu eram și în om, sau noi toți gândeam ca un om, neputincioși să ne exprimăm, mărginiți la strălucirea aurie a ochilor noștri care priveau chipul omului lipit de acvariu.

El a mai venit de multe ori, dar acum vine din ce în ce mai rar. Săptămâni în șir nu se arată. L-am văzut ieri, m-a privit îndelung și brusc a plecat. Mi s-a părut că nu mai era atât de interesat de noi, că mai degrabă vine din obișnuință. Și cum singurul lucru pe care-l pot face e să mă gândesc, m-am putut gândi mult la el. Am impresia că la început am continuat să comunicăm, că el se simțea mai mult ca niciodată legat de misterul care-l obseda. Dar punțile sunt tăiate între mine și el, pentru că obsesia lui de altădată e acum un axolot, străin de viața sa de om. Cred că la început eram în stare să mă întorc într-un anume fel în el – din păcate, numai într-un anume fel – și să mențin mereu trează dorința sa de-a ne cunoaște mai bine. Acum sunt pentru totdeauna un axolot, și gândesc ca un om numai pentru că orice axolot gândește ca un om, acolo înăuntru, sub aparența de piatră

trandafirie. Mi se pare că în primele zile am reușit să-i comunic ceva din toate astea, când încă eram el. Și în această singurătate de pe urmă, la care el nu mai revine, mă consolează gândul că poate o să scrie despre noi; crezând că plăsmuiește o povestire, o să scrie toate astea despre axoloți.